

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано значимість імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні для забезпечення економічної безпеки країни. Розглянуто чотири можливі напрями національної стратегії імплементації МСФЗ і визначено найбільш придатну для України стратегію прийняття МСФЗ.

The importance of International Financial Reporting Standards implementation for the economic security of Ukraine is substantiated in the article. There are four possible directions of IFRS implementation reviewed in the article. The direction applicable for Ukraine is indicated and its suitability is proved.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах ускладнення господарської діяльності та перманентного впливу кризових ситуацій внутрішнього і зовнішнього характеру як на окремі підприємства, так і на економіку держави в цілому, особливої актуальності набувають питання забезпечення фінансової стійкості та підвищення ролі фінансового потенціалу держави в антикризовому управлінні.

Приймаючи до уваги все зростаючу значимість фінансів у регулюванні економіки та забезпеченні економічної безпеки, актуальними є питання вдосконалення всієї сукупності фінансових заходів держави для досягнення стратегічних соціально-економічних цілей.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблеми імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – «МСФЗ») в національну облікову практику знайшли висвітлення у працях сучасних вітчизняних та іноземних економістів та вчених: Н. Б. Литвина, Б. В. Лукасевича, В. Ф. Палія, А. Б. Полозова, Л. П. Снігурської, Karthik Ramana та ін. Важливість даної проблеми для України безумовна, оскільки наявність у підприємства фінансової звітності, підготовленої відповідно до МСФЗ, є однією з необхідних умов залучення іноземних інвестицій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У цей час залишаються недостатньо розробленими в науковому і прикладному аспектах проблеми вітчизняної стандартизації фінансової звітності та імплементації міжнародних стандартів фінансової звітності МСФЗ в економічну практику України.

Постановка завдання. Метою роботи є оцінка причинно-наслідкових зв'язків між імплементацією МСФЗ у банківську систему та ефективністю функціонування банків України. У роботі обґрунтовується необхідність розгляду МСФЗ не тільки як суб'єкта регуляторної політики, а й як об'єкта економічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд проблеми імплементації МСФЗ в Україні як об'єкта економічних досліджень пов'язаний з необхідністю вибору «стратегії не наздоганяючої, а випереджаючої модернізації» [1] всієї економічної системи країни, в тому числі банківської. У контексті даного дослідження важливо зазначити, що думка про випереджаючу модернізацію належить А. С. Гальчинському – колишньому Голові Ради Національного Банку України. На даний момент застосування МСФЗ актуально, насамперед, для дочірніх підприємств, представництв та філій іноземних компаній, які перебувають на території України; для українських підприємств і банків як об'єктів інвестування, а також для аудиторських компаній, які перевіряють такі підприємства і банки, оскільки іноземні інвестори, партнери і контрагенти зацікавлені в отриманні даних в зрозумілому для них вигляді.

В аналітичній доповіді Національного Інституту стратегічних досліджень «Реструктуризація промисловості України в процесі посткризового відновлення» надається рекомендація «здійснити гармонізацію стандартів фінансової звітності вітчизняних компаній з міжнародними стандартами, що дозволить підвищити прозорість та відкритість їх діяльності та здійснити публічні розміщення акцій на фондових біржах світу» [2, с.70]. Ця рекомендація розглядається як елемент розвитку альтернативних механізмів фінансування структурних змін у промисловості країни.

Крім того, подальше якісне впровадження МСФЗ сприятливо позначиться на розвитку українських фондових ринків. Відкритість, прозорість і сумісність показників фінансової звітності посилять захист прав інвесторів та підвищать їх довіру до компаній, що лістингуються на цих ринках. У зв'язку з цим автором проведено порівняння статусу МСФЗ для компаній, що лістингуються в тій чи іншій країні, з об'ємами сумарних капіталів банків, що там дислокуються і мають рейтинг провідних банків світу. Наведені у табл. 1 дані підтверджують причинно-наслідковий зв'язок успішної діяльності банків в країнах, де МСФЗ є однією з умов лістингу. Практично кожна з перелічених країн має представника серед чотирнадцяти членів Комітету з Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі «КМСФЗ»). При цьому, все ж не можна не відзначити, що, незважаючи на наявність чотирьох представників в КМСФЗ, США досить довго і неохоче йдуть назустріч конвергенції загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку США (ЗПБО США / US GAAP) з МСФЗ. Остаточне рішення про те, чи будуть США, в принципі, переходити на МСФЗ очікується від Комісії з цінних паперів та бірж (США) (The United States Securities and Exchange Commission далі «SEC») тільки в кінці 2011 року. Щоб позначити свій особливий потенційний метод переходу на МСФЗ США навіть впровадили новий термін «condorsement», отримавши його шляхом суміщення слів конвергенція (англ. convergence) та впровадження (англ. endorsement). Глава SEC Мері Шапіро заявила, що комбінація конвергенції та впровадження допоможе Раді зі стандартів фінансового обліку США (US Financial Accounting Standards Board далі «FASB») приймати по одному стандарту, а не всі МСФЗ одночасно [3]. Даний підхід викликав несхвалення з боку Євросоюзу, який має найбільший вплив в КМСФЗ. Глава британського об'єднання бухгалтерських експертів Найджел Слей-Джонсон вважає, що досвід Великобританії та інших європейських країн показує, що найбільш вдалим є одночасний перехід на всі міжнародні стандарти, при цьому повинен бути чітко встановлений термін переходу на МСФЗ.

Представники Гарвардської бізнес-школи провели цікаве дослідження, виявивши взаємозв'язок політичних факторів і стратегії впровадження МСФЗ [4]. До політичних факторів зарахували наближеність країни до політичних сил, що діють в КМСФЗ і політичну владу в КМСФЗ. У табл. 2 зібрано дані щодо чотирьох, запропонованих у роботі, національних стратегій імплементації в комплексі з даними по країнах, які згадуються, як приклад, до кожної стратегії. Україну можна віднести до країн четвертої Групи в таблиці 2, так як вона має потенційно слабкий політичний вплив як на рішення самого КМСФЗ, так і на політичні сили, що діють в КМСФЗ.

Процес впровадження МСФЗ в Україні проходить методом прийняття МСФЗ з подальшим винятком деяких положень, які замінюються власним стратегічним рішенням національних регуляторів. У Законі України «Про внесення змін до Закону України» «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачається застосування МСФЗ, якщо вони не суперечать законодавству країни.

Банківська система України почала імплементацію МСФЗ з 1 січня 1998 року. У той же час статус МСФЗ як суб'єкта регуляторної політики, став формуватися в країні тільки в останні роки. На початковому етапі реформування бухгалтерського обліку нормативно-правова база НБУ з питань фінансового обліку містила лише загальні вимоги МСФЗ. Сьогодні ж міжнародні стандарти є основою національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі «П(С)БО») і нормативно-правових актів, які регламентують

ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності як підприємств, так і банків.

Таблиця 1

Причинно-наслідковий зв'язок статусу МСФЗ для компаній, що лістингуються в країні, з обсягами капіталів провідних рейтингових банків, що там дислокуються

Країна	Сумарний капітал провідних рейтингових банків, млрд. дол. (2010 р.) [5, с.17]	Статус МСФЗ для компаній, що лістингуються [6]	Наявність представника в складі КМСФЗ, обраного 1.07.11, (кількість осіб) [6]
США	747,48	Дозволені для іноземних емітентів в США з 2007 року; запланована дата щодо істотного злиття з МСФЗ 2011 рік та прийняття рішення про можливість застосування МСФЗ компаніями США очікується у 2011 році	4
Китай	647,97	Практично повністю зведені до національних стандартів	1
Великобританія	393,05	Потрібні для прийняття через ЄС; процес впровадження почався у 2005 році	1
Австралія	262,99	МСФЗ потрібні для всіх звітуючих підприємств приватного сектора і як основа для звітуючих підприємств державного сектора з 2005 року	-
Бразилія	221,89	МСФЗ потрібні для консолідованої фінансової звітності банків і лістингуємих компаній з 31 грудня 2010	1
Канада	197,60	МСФЗ потрібні з 1 січня 2011 року для лістингуємих підприємств, і дозволяється їх застосування для підприємств приватного сектора, включаючи некомерційні організації	-
Іспанія	92,32	Потрібні для прийняття через ЄС, і процес впровадження почався з 2005 року (Статус МСФЗ для компаній, що лістингуються в Іспанії долучено, базуючись на інформації по Франції, так як обидві країни є країнами Євросоюзу)	-
Франція	80,66	Потрібні для прийняття через ЄС, і процес впровадження почався з 2005 року	1
Японія	76,52	Дозволені з 2010 року для деяких міжнародних компаній; рішення про обов'язкове прийняття до 2016 року очікується у 2012 році	1

Напрями національної стратегії гармонізації МСФЗ

№ п/п	Очікувана національна стратегія гармонізації МСФЗ	Наближеність до політичних сил, що діють в КМСФЗ	Потенційний політичний вплив в КМСФЗ	Приклад країни	Внески країни в КМСФЗ у 2009 р. в GBP
1.	Конвергенція МСФЗ	сильна	слабкий	Австралія Нова Зеландія Канада	463,009 87,690 452,946
2.	Розробка власних напрямків розвитку МСФЗ	сильна	сильний	Франція Німеччина Великобританія США	888,099 1,234,975 800,000 1,846,698
3.	Конвергенція МСФЗ та національних стандартів або впровадження міжнародних стандартів з деякими винятками	слабка	сильний	Китай Японія	750,105 1,736,875
4.	Прийняття МСФЗ з подальшим винятком ряду положень або власне стратегічне рішення національними регуляторами	слабка	слабкий	Індія	247,020

П(С)БО не суперечать МСФЗ і, по суті, є їх окремим випадком, пристосованим під національні особливості ведення бізнесу в Україні [7]. Процес оновлення нормативно-правових актів з питань фінансового обліку та звітності банків йде постійно, що пов'язано з оновленнями в МСФЗ, вдосконаленням обліку та скороченням кількості розбіжностей між П(С)БО та МСФЗ. Запропоновану автором принципову схему імплементації МСФЗ в Україні зображено на рис. 1.

Розробкою стандартів бухгалтерського обліку в Україні займається Методологічна рада з бухгалтерського обліку (далі «Методологічна рада»), дорадчий орган при Міністерстві фінансів України (далі «Мінфін»). У принциповій схемі його можна визначити як суб'єкт дослідження МСФЗ. До його функцій, відповідно до статті 7 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відносяться:

- організація розробки та розгляду проектів національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
- удосконалення організаційних форм і методів бухгалтерського обліку в Україні.

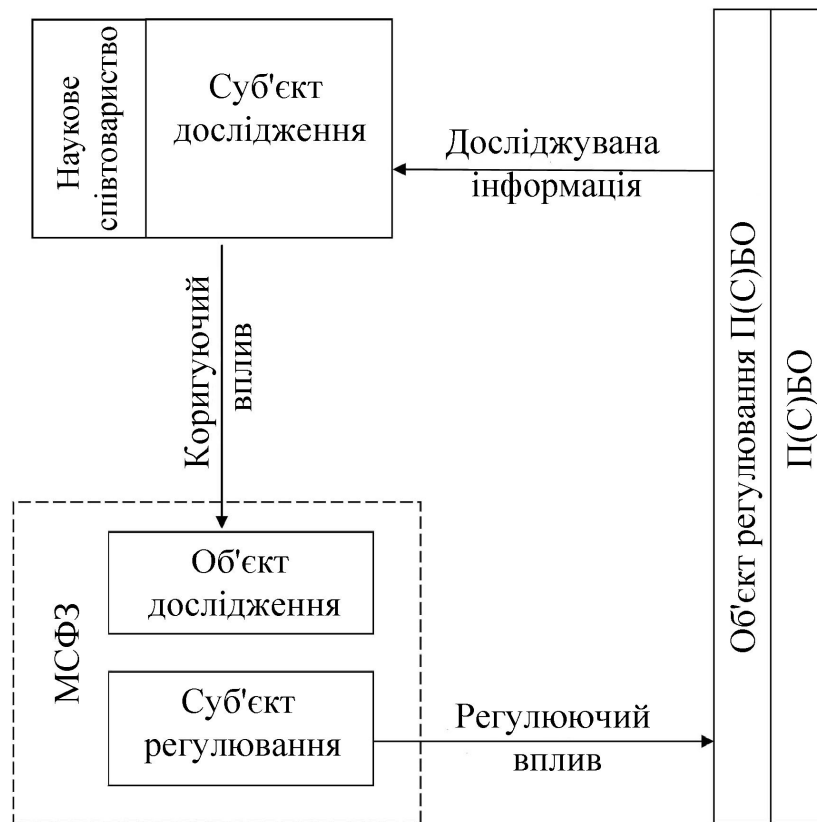

Рис. 1. Принципова схема імплементації МСФЗ в Україні

Склад Методологічної ради, згідно Положення про методологічну раду з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України, повинен складатися з висококваліфікованих фахівців міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, представників громадських організацій бухгалтерів та аудиторів України (представники НБУ, Мінфіну, Держказначейства, КРУ, ДПАУ, ФПБАУ та ін.).

У той же час слід звернути увагу на деяку невідповідність фактичних функцій Методологічної Ради з функціями, визначеними в Законі. Методологічна Рада виступає виконавчим, а не дорадчим органом. Експерти вважають, що фактично в Україні відсутній орган, який відповідає за реформування бухгалтерського обліку та його методологічне забезпечення [7].

Важливу роль в процесі становлення МСФЗ як суб'єкта регуляторної політики відіграло розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2007 року «Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні» (далі «Стратегія»).

Стратегія визначила ряд політичних і регуляторних передумов для формування статусу МСФЗ в Україні. Метою Стратегії є удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського союзу. Серед найбільш важливих завдань, перерахованих в Стратегії, можна назвати:

- створення законодавчих та організаційних передумов до запровадження міжнародних стандартів для складання суб'єктами господарювання фінансової звітності;

– узагальнення Мінфіном пропозицій наукових установ, громадських організацій і експертів, бухгалтерів-практиків та внесення на розгляд КМСФЗ змін до міжнародних стандартів, спрямованих на вирішення проблемних питань, не врегульованих міжнародними стандартами, встановлення єдиного підходу до проектів міжнародних стандартів, змін і тлумачень до них, надісланих КМСФЗ для обговорення

Стратегія по суті визначає МСФЗ не тільки як суб'єкт державного регулювання, але і як об'єкт економічних досліджень.

10 червня 2011 Мінфіном і Національним банком України був підписаний Меморандум про взаємодію, співпрацю і координацію дій з впровадження в Україні Міжнародних стандартів фінансової звітності. Згідно Меморандуму повинно бути створено Концепцію методологічного регулювання бухгалтерського обліку відповідно до МСФЗ. Поштовхом для підписання даного Меморандуму стало прийняття Закону України від 12 травня 2011 року «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який передбачає застосування МСФЗ, якщо вони не суперечать Закону про бухгалтерський облік і офіційно опубліковані на веб-сайті Мінфіну. Для публічних акціонерних товариств, банків і страховиків передбачено складання фінансової звітності за міжнародними стандартами в обов'язковому порядку, починаючи з 1 січня 2012 року.

В інтересах поліпшення практичної діяльності банківської системи країни взагалі необхідно, в першу чергу, розробити заходи щодо організаційно-методологічного забезпечення процесу вдосконалення облікової практики українських банків для забезпечення успішної гармонізації МСФЗ та українських стандартів, в тому числі методичні аспекти оптимізації обліку знецінення фінансових активів.

Тут варто зазначити, що проблема обліку знецінення фінансових активів зараз є надзвичайно актуальною в світі. Зумовлено це, в першу чергу, тим, що фінансова криза, що почалася у 2008 році, виявила абсолютну неспроможність МСБО 39 «Фінансові інструменти: Визнання та оцінка», в частині викладених в ньому принципів для розрахунку резерву під знецінення кредитних портфельів банків.

Існуючий, згідно з МСБО 39, підхід «понесених витрат» не дозволив адекватно відобразити реальну якість кредитних портфельів банків і своєчасно виявити кризу, що насувається.

Все це лише підтвердило висловлювані ще задовго до фінансової кризи думки про непрактичність і зайву складність МСБО 39. В результаті ситуації, що склалася, КМСФЗ спільно з FASB змушені були приступити до роботи над проектом по заміні МСБО 39 на новий міжнародний стандарт – МСФЗ 9 «Фінансові інструменти». Передбачалося, що новий стандарт спростить вимоги до класифікації та оцінки фінансових інструментів.

Завдання виявилось набагато складнішим та трудомістким, ніж очікували експерти. У першу чергу, звичайно ж, через проблеми з розробкою нового підходу до оцінки знецінення фінансових активів. Робота над стандартом, розділена на три етапи, продовжується й досі, при цьому графік постійно корегується і терміни продовжуються. Так, 4 серпня 2011 р. КМСФЗ вніс пропозицію змінити дату набрання чинності МСФЗ 9 для річних періодів, які починаються з або після 1 січня 2015 року, замість 1 січня 2013 р., як було заплановано раніше [8].

Розглядається варіант заміни підходу «понесених витрат» на підхід «очікуваних витрат», який повинен буде забезпечити не тільки відображення поточної ситуації і статистики минулих років, але і враховувати прогнози на майбутнє. Проте, не дивлячись на це поліпшення, мабуть, все ще багато що буде залежати від професійних суджень фахівців, задіяних в процесі оцінки знецінення фінансових активів.

Отже, не буде існувати єдиної правильної версії розрахунку суми знецінення фінансових активів, що, як і раніше, що дасть можливість аудиторським

компаніям і різним контролюючим органам як в Україні, так і за кордоном, нав'язувати своє, зовсім не обов'язково оптимальне, бачення розрахунку резерву під знецінення відповідно до МСФЗ.

Таким чином, при впровадженні МСФЗ 9 кожній країні необхідно додати більше конкретики, чітких критеріїв і моделей розрахунку, виходячи зі своєї специфічної ситуації. Це неможливо зробити в рамках самого стандарту, тому що кожна країна має свої особливості, що ставить завдання проведення власних досліджень.

На додаток до вищевикладених проблем, пов'язаних з оцінкою фінансових активів відповідно до МСБО 39, можна привести в приклад недавню ситуацію, викликану кризою в Греції. Було виявлено неоднозначне трактування МСБО 39 серед цілого ряду великих європейських банків і деяких страховиків щодо обліку грецького суверенного боргу. Так, деякі компанії не використовували ринкові ціни для визначення справедливої вартості боргу, аргументуючи це тим, що ринок став неліквідним.

Внаслідок цього, вони значно занижили збитки від зменшення вартості даних цінних паперів. Це викликало незадоволення з боку КМСФЗ, внаслідок чого 4 серпня 2011 р. глава КМСФЗ Ханс Хугерворст у відкритому листі звернувся до Європейської організації з цінних паперів і ринків (ESMA) де висловив незгоду з таким підходом, звинувативши компанії в навмисному відході від принципів МСФЗ. На думку КМСФЗ, незважаючи на значне зниження рівня торгівельної активності, транзакції все ж таки мають місце.

Тому застосування альтернативної моделі оцінки для визначення справедливої вартості є необґрунтованим.

У свою чергу, організації, які застосували альтернативну модель оцінки, заявили, що слідували рекомендаціям своїх аудиторів та європейських регулюючих організацій. Вищевикладена ситуація є додатковим штрихом до картини поточного стану загальної невизначеності, відсутності узгодженості та єдиного підходу до оцінки фінансових активів в кризових і посткризових ситуаціях.

Питанню майбутньої імплементації МСФЗ 9 вже присвячено ряд публікацій, в тому числі і з боку НБУ [9], що підтверджує важливість і актуальність даної проблеми. Так, представляється цікавим запропонований А. Б. Полозовим [10] перелік дій, які компаніям необхідно виконати для здійснення підготовки до імплементації МСФЗ 9:

- розробка та формалізація бізнес-моделей з управління різноманітними класами фінансових активів. Необхідно розробити цілі, описати процеси та критерії розподілу фінансових активів між моделями;
- визначення внутрішніх процедур і форм взаємодії підрозділів, керуючих фінансовими активами (наприклад, ділінговий бізнес компанії, її бек-офіс або фінансовий департамент) і бухгалтерії МСФЗ;
- налагодження бухгалтерських та управлінських інформаційних систем для своєчасної та якісної реєстрації відповідних даних з метою їх обробки, визначення оцінки, подання та розкриття відповідно до МСФЗ 9 і пов'язаними змінами в МСФЗ 7;
- розробка методології первісної класифікації і рекласифікації фінансових активів;
- розробка методик оцінки та подання інформації про фінансові активи;
- переробка облікової політики по МСФЗ у зв'язку з прийняттям МСФЗ 9;

Не викликає сумнівів той факт, що на практиці такий перелік виявиться обширнішим та складнішим. Також зрозуміло, що для кожної компанії перелік повинен бути деталізований з урахуванням індивідуальних особливостей і потребує певної систематизації і доопрацювання.

Висновки і перспективи подальших розробок. Виходячи з виконаного аналізу проблем і проектів впровадження МСФЗ в Україні, можна зробити такі висновки та рекомендації:

- 1) необхідно враховувати характерний для України дуалізм МСФЗ, що виявляється в тому, що сукупність міжнародних стандартів є:
 - об'єктом дослідження;
 - суб'єктом регулювання;
- 2) практичне здійснення результатів дослідження відносно проблем впровадження сукупності МСФЗ в Україні має відповідати загальноекономічним пріоритетам розвитку країни, що дозволить цілеспрямовано підтримувати окремі галузі, стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, підвищувати рівень довіри до банківської системи і сприяти ефективній конкуренції банків з вітчизняними та іноземними капіталами.

При цьому «сьогодні мова повинна йти про вибіркову імплементацію. У інтенсивно мінливому світі беззастережна імплементація – це консервація відставання» [1].

Ця теза зумовлює необхідність розгляду МСФЗ як об'єкта власних економічних досліджень в процесі імплементації в Україні;

- 3) обгрунтованою є політика поетапної імплементації МСФЗ 9 в українську практику з позначенням як етапів імплементації, так і переліку необхідних нормативно-організаційних процедур.

Список використаної літератури

1. Сколотяный Ю. Интервью с экономическим экспертом Анатолием Гальчинским / Ю. Сколотяный // Зеркало недели. – 2011. – № 32 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zn.ua/ECONOMICS/anatoliy_galchinskiy_nesposobnost_vlasti_sformirovat_konstruktivnuyu_strategiyu_preobrazovaniy_obusl-87587.html.
2. Реструктуризация промышленности Украины у процесі посткризового відновлення. – К.: НІСД, 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Resrrukturizacia-054ad.pdf>.
3. «Внедренция» МСФО по-американски раскритикована британскими экспертами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gaap.ru/news/123441>.
4. Ramana Karthik. The international politics of IFRS harmonization Harvard Business School First Draft:june 28, 2011. Ramana. Karthik – This draft: August 15, 2011/ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1875682.
5. Иностраный банковский капитал в Украине: соотношение выгод та рисков. – К.: НІСД, 2011. – 22 с.
6. Who we are and what we do/guide to the IFRS Foundation and IASB [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/1D35BB5F-6E59-446F-9861-A84F9288CBV4/0/Who_we_areJuly11.pdf.
7. Украинские стандарты бухгалтерского учёта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wikipedia.org>.
8. IFRS 9: Financial Instruments (replacement of IAS 39) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifrs.org/Current+Projects/IASB+Projects/Financial+Instruments+A+Replacement+of+IAS+39+Financial+Instruments+Recognitio/Financial+Instruments+Replacement+of+IAS+39.html>.
9. Снігурська Л. П. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2011 рік / Л. П. Снігурська // Вестник НБУ. – 2011. – № 2. – 34 с.
10. Полозов А. Б. IFRS 9 «Финансовые инструменты» плюсы и минусы досрочного применения / А. Б. Полозов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: gaap.ru/articles/77358.

Прийнято до друку 16.06.2011